

Trakya Üniversitesi Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu Öğretim Üyesi Dr. Emre Kalay ile Fransa'nın Afrika Politikaları Üzerine Söyleşi *

1.Tarihsel arka plana bakıldığında, Fransa'nın Afrika'yı sömürgeleştirmesi nasıl başlamıştır?

Bilindiği gibi 15. yüzyıl sonlarında coğrafi keşiflerin başlaması ile Avrupalılar, Afrika'ya ilgi göstermeye başlamıştır. İlk olarak Portekizliler, Hollandalılar ve İspanyollar Afrika'ya seferlere başlamış; 1520'lerden itibaren Fransızlar da aynı uğraşlara girişmiştir. Önceleri köle ve kıymetli eşya ticareti ile başlayan süreç Avrupa sömürgeciliğine zemin hazırlamıştır. Sanayi Devrimi ile de Afrika kıtası Avrupa için hammadde kaynağı ve pazar olarak da önem kazanmıştır.

Fransa, Afrika kıtasında 1637'de Senegal Nehri civarındaki girişimlerinden sonra 1664 ile 1670 yılları arasında kurduğu dört ticaret şirketi ile denizaşırı sömürgelerini korumayı ve ticari faaliyetlerini sistematik hale getirmeyi amaçlamıştır. 19. yüzyıl başlarında Avrupalı devletler arasındaki sömürge yarışında geri kalmak istemeyen Fransa 1830'da Cezayir' i işgal etmiş ve takip eden yıllarda başta Gabon, Moritanya, Senegal, Gine, Fildişi Sahili, Kongo Cumhuriyeti, Tunus, Madagaskar, Cibuti, Mali, Benin, Orta Afrika, Çad, Fas olmak üzere Afrika'da pek çok bölgeyi sömürgeleştirmiştir. 1670'lerde 3,5 milyon kilometrekarelik bir alanı bulunan Fransız Sömürge İmparatorluğu, 1920'lere gelindiğinde 11,5 milyon kilometrekareye ulaşmıştır. 1950'ler ile birlikte Afrika'daki sömürgeler birer birer bağımsızlıklarını kazanmaya başladıktan sonra Fransa eski sömürgeleri ile ekonomik, siyasal ve kültürel bağlarını devam ettirebilmek adına "Uluslararası Frankofoni Örgütü/Frankafon Organisation Internationale de la Francophonie, Frank Bölgesi, Fransafrika/Françafrique gibi uluslararası örgütler ve kavramlara dayanmıştır.

2.Fransa'nın Akdeniz-Afrika-Orta Doğu jeopolitik üçgenindeki varlığını Arap Baharı sonrası dönemde her geçen gün daha da artırma yönündeki politikasının sonucunda krizleri fırsata çevirme yönünde çabalarının olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Arap Baharı sonrasında Türkiye-Fransa ilişkilerinin hangi aşamalardan geçmiştir?

Arap Baharı sonrasında Türkiye-Fransa ilişkilerinin oldukça olumsuz bir seyir izlediği görülmektedir. Kaddafi'den sonra Libya'da doğan iktidar boşluğunu bir tarafta Ulusal Mutabakat Hükümeti diğer taraftan ise General Hafter doldurma iddiasında olmuştur. Türkiye, BM tarafından da meşru olarak kabul edilen Ulusal Mutabakat Hükümeti ile ilişkilerini geliştirirken, Fransa'nın General Hafter'e destek verildiği görülmüştür. Dolayısıyla Kaddafi sonrası Libya meselesi iki ülke arasında gerilime neden olmuştur.

Türkiye-Fransa ilişkilerinde gerginliğe neden olan bir başka konu da Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları olmuştur. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 2003'ten itibaren Mısır, Lübnan, İsrail gibi devletler ile antlaşmalar imzalayarak adanın tek temsilcisi gibi Doğu Akdeniz'de yetki alanlarını belirlediğini iddia etmiş ve bu bölgede hidrokarbon rezervleri arama çalışmaları başlatmıştır. GKRY'nin hak iddia ettiği parsellerde arama ruhsatı verdiği şirketlerden biri de Fransız enerji devi Total'dir. Bunun karşısında Türkiye GKRY'nin tavrına karşı girişimlerde bulunmuş ve 2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile kıta sahanlığı antlaşması imzalayarak TPOA'ya, GKRY'nin hak iddia ettiği parsellerle de çakışan belirli parsellerde petrol ve doğal

---

* Söyleşi, Uluslararası İlişkiler Öğrenci Dergisi Editörü Ece Damla Akar tarafından 13 Aralık 2021 tarihinde Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde gerçekleştirilmiştir.

gaz arama ruhsatı vermiştir. Bu sebeple Türkiye-KKTC ve GKRY'nin çakışan parsellerinde Türkiye ve Fransa pek çok defa karşı karşıya gelmiştir. Türkiye'nin 2019'da Libya Ulusal Uzlaşma Hükümeti ile "Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası"nı imzalaması yine Doğu Akdeniz meselesi nedeniyle Türkiye-Fransa ilişkilerindeki gerilimi yükseltmiştir. Fransız yetkililer defalarca Türkiye'nin girişimlerinin yasadışı olduğunu belirterek Türkiye'den bu faaliyetlerini sonlandırmasını talep ederken, Türkiye uluslararası hukuk çerçevesinde hareket ettiğini belirterek hem kendi hem de KKTC'nin çıkarlarını savunduğunu yinelemiştir. AB bu meselede GKRY ve Fransa ile aynı pozisyonda olduğundan bu durum Türkiye-AB ilişkilerini de olumsuz etkilemektedir.

3.Çin'in dünya genelinde ve özellikle de Afrika özelinde artan yatırımlarının Fransa'nın Afrika'daki hegemonyasına bir tehdit oluşturduğunu düşünüyor musunuz?

Çin'in Afrika'da artan ağırlığı aralarında Fransa'nın da olduğu pek çok ülkeyi rahatsız etmektedir. Çin'in son yıllarda Afrika'daki yatırımları muazzam ölçüde artmıştır. Bunun yanında Çin, Afrika ülkelerine çok büyük miktarlarda borçlar da vermektedir. Pek çok uzman bu durumu Çin'in Afrika'yı borç tuzağına çekmekte olduğu şeklinde yorumlamaktadır. Emmanuel Macron 2019'da bir konuşmasında Çin'in Afrika'daki varlığının orta vadede negatif etki doğuracağı konusunda uyarıda bulunmuş ve uluslararası yatırımların tarihsel ortaklarının (Afrika ülkelerini kastediyor) egemenliklerine zarar vermesini ve ekonomilerini zayıflatmasını istemediğini belirtmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Yves Le Drian da bu yıl içerisindeki bir konuşmasında Çin ile bir nüfuz savaşı içinde olduklarını ve ülkelerin hangi tür hükümet sistemini model almaları konusunda bir mücadele yürüttüklerini belirtmişti. Macron dönemi ile birlikte Fransa'nın Afrika'ya yönelik politikalarına getirilmeye çalışılan yenilikler de bu çerçevede okunabilir. Macron, 2017'de Burkina Faso'nun başkenti Ouagadougou'da yaptığı konuşmada Fransa ile Afrika ilişkilerini yeni bir perspektife kavuşturacağını söyleyerek bir dizi plan ortaya koydu. Özellikle gençlerin eğitim konusunda hareketliliğinin artırılacağını, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ve ekonomik ortaklıkların destekleneceğini, kalkınma yardımlarının artırılacağını, sağlık, spor, kültür gibi pek çok alanda işbirliği ile Afrika'nın geleceğinin Avrupa ile birlikte hazırlanacağını vurguladı. Bu tutum Fransa ile Afrika ilişkilerinde, eski ve Afrika ülkelerine oldukça itici gelen *Françafrique*'in terk edilerek eşitlik temelinde yeni bir dönemin açılacağı şeklinde yorumlandı. Bu çerçevede önemli adımlar da atıldı. Kıtaya yapılan yardımlar artırıldı, Fransız kalkınma ajansı vasıtasıyla finansman projeleri hayata geçirildi. Önceki dönemlerde Afrika'dan Fransa'ya götürülmüş bazı tarihi eserler Afrika ülkelerine iade edildi. Cezayir Bağımsızlık Savaşı hakkında soruşturma komisyonu kurulacağı açıklandı. Ruanda soykırımı hakkında araştırma komisyonu kuruldu (ki bu komisyonun çalışmaları sonucunda Fransa'nın bu soykırımı engellemek konusunda yetersiz kalmasına rağmen suç ortağı olduğu yönünde kanıt bulunmadığı söylendi). Tüm bunlar değişen koşullarda Fransa'nın Afrika'daki kültürel ve ekonomik hâkimiyetini sağlama almak için atmış olduğu adımlar olarak görülebilir.

4. Size göre Fransa Afrika'dan neden vazgeçememektedir? Bunun nedenleri nelerdir?

Charles de Gaulle 1962'de danışmanı Jacques Foccart'ı Fransa ile Afrika ilişkilerini düzenlemek için görevlendirdiğinde, Foccart Fransız yöneticiler ile Afrika'da eski Fransız sömürge ülkelerinin elitleri arasında kişisel ilişkilere dayanan bir ağ kurmuştur. Bu kişisel bağlantılar sayesinde Fransa ile eski sömürgeleri arasında pek çok anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmalar ile Fransız şirketlerine elmas, uranyum, doğal gaz ve petrol gibi doğal kaynaklara erişim hakları tanınmış ve Fransa kamu ihalelerinde ayrıcalıklara sahip olmuştur. Afrika'da kabaca 1.100 Fransız şirketi ve 2.100 bağlı ortaklık faaliyet göstermektedir. Ayrıca Fransa Afrika'da en büyük doğrudan yabancı yatırımcılardan biri olmayı sürdürmektedir. Bunların yanında Fransa'nın Afrika kıtasında hatırı sayılır bir askeri varlığı da bulunmaktadır. Ayrıca

Fransa eski sömürgeleri üzerindeki ekonomik ve mali etkisini Afrika'daki Fransız Sömürgeleri Frangı (CFA) ile de uzun yıllar devam ettirmiştir. 1945'te tedavüle sokulan CFA, kıtanın batı ve orta bölgelerinde kullanılmaya başlanmıştır. 1958'de "Afrika Fransız Topluluęu" adını alan bu para biriminin adı, 1960'lardan itibaren Afrika lkelerinin bağımsızlığını kazanmaya başlamasıyla "Afrika Finansal Topluluęu frangı" olarak değiştirilmiştir. Bu para birimiyle 20. yüzyılın ortalarında bağımsızlığını kazanan ülkeler üzerinde etki alanını sürdürmeyi amaçlayan Fransa, düşük enflasyon ve ekonomik istikrar gibi gerekçelerle CFA'yı savunsa da, 2015'te bu para birimiyle ilgili tartışmalar ve eleştiriler başlamıştır. CFA kullanan ülkelerin tüm döviz rezervlerinin yüzde 50'sinden fazlasını Fransa hazinesinde tutması ve bu paradan elde edilen borsa karının Fransa tarafından kullanması da eleştirilen konular arasında yer almaktadır. Eski Fransız sömürgesi ülkelerin CFA frangından "eko"ya geçme ya da CFA' da reform tartışmaları ise Fransa'nın sadece isim değişikliği yaparak Afrika lkeleri üzerindeki hakimiyetini sürdürme adımları olarak değerlendirilmektedir. Fransa'nın Afrika'dan neden vazgeçmek istemediği tüm bunlar ışığında anlaşılabilir. Bugün Afrika'nın yakaladığı ekonomik büyüme trendi ve artmakta olan nüfusu sadece Fransa'yı değil Rusya, Türkiye, Japonya ve Hindistan gibi pek çok aktörü Afrika ile ilişkilerini geliştirmeye sevk etmektedir.